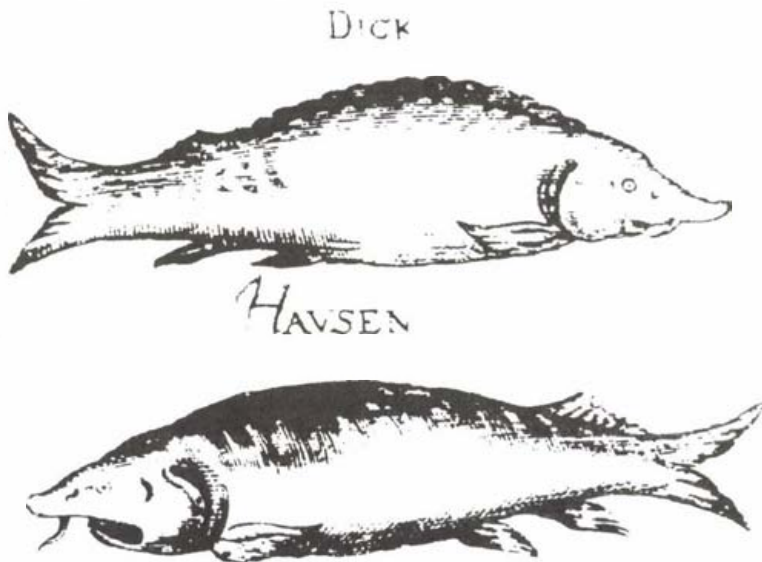

Khín Antal és a vizahalászat

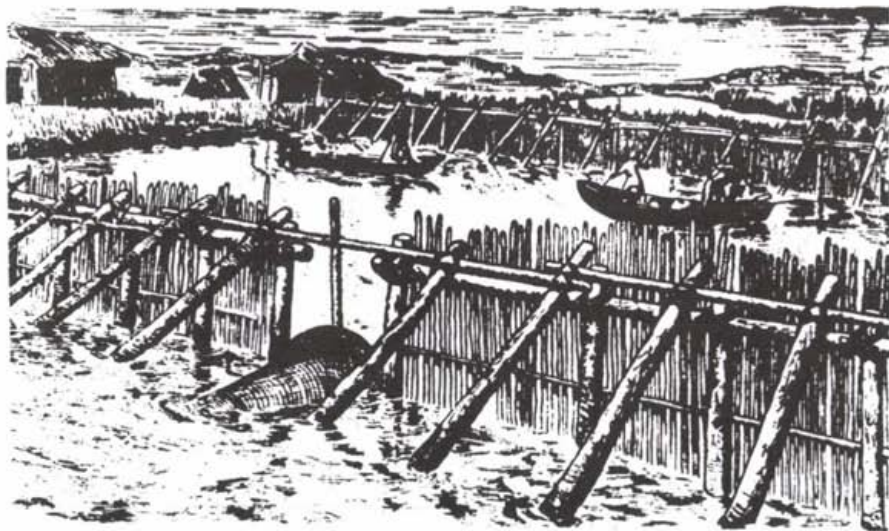
Kereken negyven esztendeje jelent meg a Mezőgazdasági Múzeum kiadásában Khín Antalnak A magyar vizák története című munkája.¹ Ez a szerény terjedelmű, olvasmányos, de ugyanakkor jelentős művelődéstörténeti anyagot tartalmazó kiadvány a múzeum ez időben megnyílt halászati kiállításához kapcsolódott, melynek középpontjában a dunai vizahalászat emlékanyaga és történeti ismertetése állt. A kiállításban különösen élményszerű látványt nyújtott az a két viza, melyeket az 1950-es évek közepén Paksnál illetve Ercsinél fogtak ki (az egyik súlya 50, a másiké 117 kg volt). A kitömött vizák minden magyarázatnál és illusztrációnál beszédesebben érzékeltették az egykori halászati mód sajátosságait, a nagyméretű horgok, hálók, rekesztekéek használatát. A kiállításba került vizákat, csakúgy mint a halászati anyag nagy részét is a múzeum tiszteletdíjas külső munkatársa, Khín Antal gyűjtötte össze dunai terepkutatásai során, jelentősen gyarapítva a múzeum halászati gyűjteményét, ami az ő gondjára volt bízva 1950-től egészen 1973-ig, a közel kilencvenedik életévében bekövetkezett haláláig. A két évtizedes múzeumi szolgálata alatt több halászati kiállítást is rendezett és e témakörben publikációk sorát adta közre. (Az 1960-as évek végétől gyakran volt alkalam találkozni vele, mindig sietve érkezett a nyakába akasztott régi aktatáskájával, és szívesen emlegette a Duna egykori vízivilágát, amit mindvégig fiatal lelkesedéssel búvárolt a levéltárakban és a Duna-menti halásztanyákon egyaránt.)

Noha a Mezőgazdasági Múzeum többségében agrárképzetséggű munkatársai úgy tartották számon mint etnográfust, Khín Antal nem végzett néprajz szakot. Azt a szaktudást, ami kutatásaiban segítette, otthonról, a szülői házból hozta magával, és valójában azok a régi halászok avatták őt etnográfussá, akik között – fiatalkori kóborlásai idején – heteket, hónapokat töltött, hogy megörökítse munkájukat, életüket, a Duna mellett élő emberek legelsőbb foglalkozásának minden mozzanatát. A Csallóköz szülőtte törzsökös halászcsaládban látott napvilágot 1884. április 18-án Vajkán. Az elemi iskoláit Somorján, a tanítóképzőt a kerámiagyártásáról híres Modorban végezte. Az érettségi után Budapesten tanult tovább, először polgáriskolai tanárképzőt végzett, majd a Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett 1908-ban magyar szakos középiskolai tanári oklevelet. Még ez évben állást kapott a

Vizaábrázolás 1679-ből. A komáromi várkapitány feleségének rajza

¹ Mezőgazdasági Múzeumi Füzetek 2. szám. Budapest, 1957. 24 oldal

Vizafofogó szégye. A történeti adatok alapján rekonstruálta Khín Antal

Túróc megyei Znióvárálja tanítóképző intézetében, néhány év múlva Stubnyafürdőre helyezték át, ahol 1919-ig oktatta a magyar nyelvet. Ezt követően került vissza szülőföldjére, Somorjára, a polgári iskolába. Közben rövid ideig Pozsonyban is tanított.

A Somorján töltött évek meghatározó jelentőségűek voltak számára. Az 1920-as évek második felében mind erőteljesebben jelentkezett egy helytörténeti gyűjtemény, pontosabban a Csallóközi Múzeum létrehozásának a gondolata, amit Jankó Zoltán, a pozsonyi Uránia tudományos egyesület igazgatója vetett fel, és az meglehetősen élénk visszhangot keltett.² A múzeum rövid időn belüli megvalósulásában pedig az a véletlen játszott főszerepet, hogy 1927-ben a komáromi mezőgazdasági és ipari kiállítás részére Khín Antal valósította meg a csallóközi halászélet bemutatását,³ a maga által gyűjtött eredeti tárgyak felsorakoztatásával. A kiállításnak köszönhetően Jankó Zoltán, a helyi múzeumügy mecénása benne találta meg emberét, aki alig egy esztendő múltán átvehette a városháza épületében létesített múzeum igazgatását. A kiállítás számára megszerzett halászati tárgyak további gyarapításán túl az aranyosás és a helyi céhes iparok gazdag emlékéanyagát is nagy szorgalommal gyűjtötte. Érdeklődésének középpontjában kezdettől a vizahalászat állt, első publikációja, mely éppen hetven esztendeje látott napvilágot, ezzel a témakörrel foglalkozik.⁴ A múzeum alapításával egy időben megjelent Csallóközi Múzeum című évkönyvben pedig több más írása mellett a dunai vizákról olvashatunk történeti áttekintést.⁵

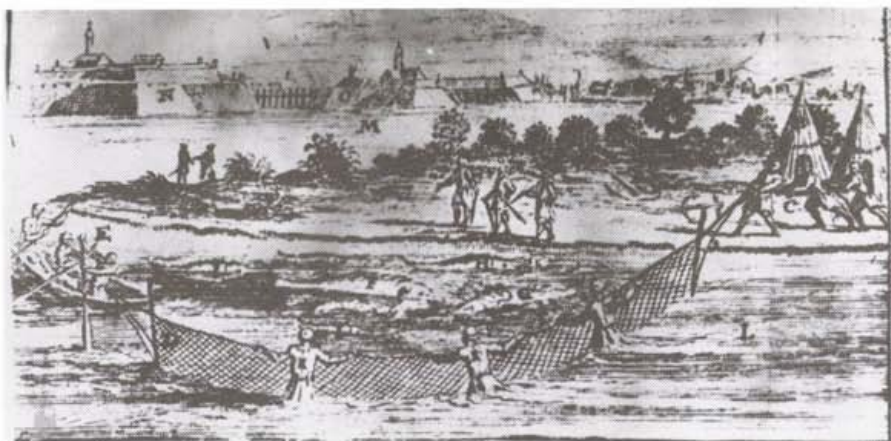
A múzeum a kezdeti tervek és a lendületes indulás ellenére fennállása ideje alatt mindvégig anyagi gondokkal és helyszűkével küszködött, további évkönyvet, kiadványt nem tudott megjelentetni. Gyűjteménye jobbára adományokból gyarapodott, aminek döntő hányadát a régészeti, numizmatikai és iparművészeti tárgyak alkották, csak kisebb mértékben volt képviselve a néprajzi anyag, főleg a hagyományos halászatot és az aranyosást reprezentáló tárgyegyüttesek révén. „A múzeum lelke, mindenese, s egyben talán egyetlen aktív munkása az igazgató, Khín Antal volt, bár külső munkatársakat is igyekezett a gyűjtőtevé-

² Vörösmarty Géza: Száz esztendeje született Khín Antal, a Csallóköz kutatója. Honismeret XII. 1984/4. 16. old.

³ Erről részletesebben I. Liszka József: Magyar néprajzi kutatás Szlovákiában (1918-1938). Új Mindenes Gyűjtemény Könyvtára. Bratislava, 1990. 28. old.

⁴ Az „Aranykert” történelmi hala. Csallóközi Hírlap 1927. X. 30. 6. old.

⁵ Csallóközi vizahalászat. In: Csallóközi Múzeum. Bratislava, 1928. 50-54. old.

Vizahalászat hálóval 1679-ben. A komáromi várkapitány feleségének rajza

kenységbe bevonni” – írta Liszka József a magyar tájházakról szóló könyvében.⁶ A múzeum működéséről a helyi újságok hasábjain megjelent cikkekből értesülhetünk. Az utolsó kiállítást 1938-ban rendezte meg Khin Antal, a helytörténeti anyag középpontjába a vizahalászat emlékanyagát állította.⁷ A múzeumot 1940-ig vezette. Ekkor kinevezték a lévai tanítóképző intézet igazgatójává, majd a háború után Budapestre került, ahol nyugdíjazásáig a Földművelési Minisztérium hivatalnokaként dolgozott. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum tette lehetővé számára ismét a muzeológusi tevékenységhez való visszatérést, és kedves kutatási témájának folytatását.

Khin Antal történeti vizsgálódásai és terepkutatásai sok új részletét világították meg az egykori vizahalászatnak. A tokfélék családjába tartozó nagytestű tengeri hal, a viza (Huso huso) az elmúlt évszázadokban nagy tömegekben úszott fel évente két alkalommal is a Fekete-tengerből a Dunába és mellékfolyóiba. A kecségére hasonlító halóriás 1679-ben készült ábrázolása szerint, ami a komáromi várkapitány felesége naplójában maradt fenn, legnagyobb példányainak súlya elérte a három mázsát, hossza pedig meghaladta a közönséges halászcsonakét, vagyis a 6-7 métert. A fiatalabbak természetesen ennél kisebbek, egymásfél mázsa körüliek voltak. A vizák tavaszi vándorlásának oka az ívás, az őszinek pedig a teelés volt. A téli szállásra hozzánk jövő vizák a mély, fekete iszapos helyeket kedvelték. A régi halászok szerint a folyó fenekén gödröt vájtak, „fészket” csináltak maguknak, ahol félig alétan töltötték el a telet, nem is táplálkoztak. Amikor azután a téli dermedtségből magukhoz tértek, a víz felszínére úsztak, hogy a kopoltyúikra ráakadótt iszapot lemossák. Ezért ugrándoztak a víz színén, és ennek alapján emlegették egykor, hogy a viza fel szokott állni a vízen.

Vándorlásuk szinte menetrendszerű pontossággal következett, tavasszal márciustól júliusig tartott, ősszel ez általában novemberre esett. Ilyenkor a Duna valósággal megáradt a vizák rajaitól. A Duna, Tisza partján a régi halásztanyák halászaik magas, lajtorjaszerű oszlopokat, ún. „lajmókat” emeltek, és innen lesték a vonulást. A vizák ugyanis a felszínhez közel, a vízből ki-kiugrálva rajzottak.⁸ Főképpen a Duna komáromi és csallóközi részét kedvelték, ahol a vízszabályozások előtt 16-18 méter mélységű mederszakaszok is előfordultak, biztonságos helyet kínálva az ívás és teelés számára egyaránt. Nem véletlen, hogy éppen ezek a vidékek szolgáltatták az elmúlt évszázadokban a legtöbb zsákmányt.

⁶ Liszka József: Őrei a múltnak. Dunaszerdahely, 1994. 65. old.

⁷ Khin Antal: A Csallóközi Múzeum ismertetése. Csallóközi Hírlap 1938. VIII. 28, IX. 4, IX. 10, IX. 18.

⁸ Khin Antal adatait elismeréssel használta a vizahalászat történeti megrajzolásához Zolnay László: Kincses Magyarország. Budapest, 1977. 99-101. old.

A vizahalászat egykor királyi regálénak számított, és látványos eseményt jelentett. A XVI. században a komáromi tavaszi vizafogásra legtöbbször a császári udvar is lejött. A vizafogásnak több módját és eszközét alkalmazták, melyek közül legrégebbi és talán leghatékonyabb a *szégye* volt, amikor a sekélyebb folyószakaszt keresztben elrekesztették a mederbe sűrűn vert cölöpökkel, mégpedig két sorban, egymástól ötven-száz méternyi távolságban. Az alulso kerítésen tág nyílást hagytak, majd éktelen zajkeltéssel, illetve a parton ágyúzással riasztották ki rejtékheleikről a vizákat, mintegy beterve őket a rekesztékbe, ahol csónakokról szigonnyal, nagyméretű vizahorgokkal fogták ki a menekülni nem tudó halakat. A rekesztéses halfogásnak varsával kombinált változata is ismeretes volt. Ennél a kerítés nyílásán át menekülő halat nagyméretű vesszővarsa ejtette fogságba. A komáromi halászok rendkívül erős szövésű ún. *vizaháló*t is használtak. A 90-100 öles hálóval egy-egy partszakaszt körülkerítették, és olykor több tucatnyi halász vonta ki a partra a súlyos zsákmányt, amihez gyakran kellett vágóhorgokat is igénybe venniük.

A leghíresebb vizahalászok a komáromi, gutai, ekecsi és nyárasdi halászok voltak. A halban gazdag Csallóközben a XVIII. század végén Bél Mátyás már ritka halként emlegette a vizát.⁹ Pedig egykor bőségesen jutott belőle kereskedésre is, szóva vagy füstölve szállították hajókon Bécsbe, a komáromi szekerések pedig még Párizsba is rendszeresen fuvarozták. A legendás emlékezetű magyar vizák hírével növelte az a sajátosság, hogy az egykori Magyarország határán feljebb nem vonultak a Dunán. Az Aranykertnek nevezett Csallóköz hajdani ötszázkilencvenhét szigetén túl legfeljebb csak Pozsonyig merészkedtek. Így aztán már a középkori Bécs is magyar vizaimportra szorult.¹⁰

A múlt század közepétől meglehetősen ritka vendégnek számított a Dunán a viza. Eseményszámba ment, ha időnként egy-két példány hálóba akadt, vagy éppenséggel csak látták felbukkanni. Ezért többnyire feljegyezték vagy sokáig emlegették azt. Khín Antal nem sajnálta a fáradságot, hogy kereken egy évszázadnyi időből (1857-1957) negyven esetet derítsen fel a vizák dunai előfordulásáról. Ebből kettőnél maga is aktívan bekapcsolódott, megszerezve az elejtett állatok bőrét a múzeumnak. A Mezőgazdasági Múzeum halászati kiállításában látható vizák nemcsak egy rég letűnt sajátos foglalkozásnak állítanak emléket, hanem a Csallóköz kutatójának is, akinek ősei minden bizonnyal az egykori Aranykert vizahalászlai voltak.

Selmeczi Kovács Attila

A táj megjelenítése Szigetköz népdalaiban

A magyar népnek nincsenek szó szoros értelmében vett tájleíró dalai. De azért a táj, melyben él, gyakran meg-megjelenik dalszövegeiben. Egy vidék természeti szépségeiben általában az az ember szokott gyönyörködni, aki kirándulni megy oda. A magyar nép, kivált földművelő rétege nem kirándulni járt a tájba, hanem benne élve ott végezte nehéz munkáját. Ám érezte, hogy élete, sorsa összefonódik az őt körülvevő tájjal és szorosan kötődik hozzá. Így dalai valójában nem a természetet próbálták leírni, megrajzolni, hanem magát az embert, sorsának problémáit.

A magyar népdalnak egyik lényeges vonása egyetemessége. Mindenütt dalolják, ismerik, ahol magyarok élnek. Mégis az egyetemes magyar népdalkincsen belül beszélhetünk dialektusokról, bizonyos táji sajátosságokról. A táji sajátosság egyrészt a megőrzött dalok kiválasztásában, másrészt azok variálódásában mutatkozik. S vannak olyan általánosan elterjedt dalok is, melyekbe helységek, folyók, hegycsúcsok nevei is bele kerülnek. Ezekbe a dalokba ter-

⁹ *Bél Mátyás*: Komárom vármegye. Ford. Vilimszky László. Csallóközi Kiskönyvtár. Szerk. Koncsol László. Pozsony, 1996. 238. old.

¹⁰ *Zolnay* i.m. 99.